

ЉУДСКА ПРАВА У КОНТЕКСТУ БЕЗБЕДНОСНЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Јелена Матијашевић Обрадовић
Универзитет Привредна академија у Новом Саду,
Правни факултет за привреду и правосуђе

Људска права су значајна одредница и унутрашње и међународне безбедности. Људска права су интегрални део људске безбедности. Као таква, у центру су интересовања система националне безбедности. Људска права се у теорији описују као суштина и нормативни оквир људске безбедности. Ако се говори о људским правима као окосници безбедносног питања државе, мора се направити разлику између саме имплементације међународних докумената који се баве људским правима, и стварне примене стандарда људских права. Спровођење мера којима ће се одредбе о заштити и поштовању људских права применити велики је изазов за сваку државу. Политика заштите људских и мањинских права један је од елемената политике националне безбедности дефинисане у Стратегији националне безбедности Републике Србије. У контексту реченог, рад се бави значајем, местом и улогом људских права у оквирима безбедносне политике на националном и међународном нивоу, обухватајући њихово легислативно уређење, стандарде и стратегије имплементације, водећи се при томе словом релевантних међународних докумената и Стратегијом националне безбедности Републике Србије.

Кључне речи: *људска права, људска безбедност, безбедносна политика, Стратегија националне безбедности Републике Србије*

Увод

Креирање безбедносне политике једне државе подразумева избалансиран системски приступ, како према потреби за успешним и ефикасним елиминисањем појава угрожавања безбедности, тако и према очувању и унапређењу људских права и слобода. Само на тај начин могуће је максимално искључити злоупотребе, виталних вредности и тековина општег цивилизацијског прогреса.

Савремени развој друштва наметнуо је потребу успостављања и развоја различитих могућности и система заштите стратешких националних, и међународних интереса и вредности. Људска права су значајна одредница и унутрашње и међународне безбедности.

Унутрашња безбедност обухвата националну и индивидуалну безбедност, дајући примарну улогу тежњама да се постепено гради друштво чији ће степен угрожености бити незнатан. Постулати оба сегмента унутрашње безбедности свакако су солидан темељ развоја, достизања и оптималне заштићености националних (државних и друштвених) вредности и интереса (првенствено мира, слободе, права и безбедности људи и друштвених група; квалитета живљења; националног јединства, достојанства, поноса и идентитета, и других) које се постиже, одржава и унапређује на основу безбедности грађана, националног система безбедности и над-националних безбедносних механизма.

Савремено поимање националне безбедности подразумева синтезу безбедности грађана (свих чланова друштва без обзира на њихово етничко, верско, расно и идеолошко опредељење) и безбедности државе, али и њихово партиципирање у сферама међународне и глобалне безбедности. Реч је о извесном стању заштићености виталних вредности и интереса које се оптимизира функцијом државног сектора националног система безбедности и недржавног, ослањањем на видове међународне сарадње у сфери безбедности. Референтне вредности и интереси штите се од широке лепезе појава угрожавања безбедности људског, природног и техничко-технолошког карактера, а не само од оружане агресије или субверзивних делатности других држава. Значајна сфера заштитне функције јесте превенција угрожавајућих појава (тзв. смањивање опасности). У заштити националне безбедности учествују субјекти свих нивоа безбедности: појединци, друштво, држава и међународна заједница. Државе још увек једине поседују све капацитете (људске, материјално-техничке и организационе) за заштиту свих нивоа безбедности од највећег броја изазова, ризика и претњи.¹

Област људских права нарочито долази до изражаја у сфери индивидуалне безбедности.

Према Гађиновићу, индивидуалну безбедност можемо дефинисати као стање друштва у коме појединци – његови чланови слободно задовољавају и штите своје основне потребе и вредности и остварују грађанска права и слободе које су услов за развој савременог демократског друштва.²

Нужна претпоставка за остваривање индивидуалне безбедности јесте успостављање демократског друштва које се заснива на тржишној економији, правној држави, владавини права и поштовању људских и грађанских слобода и права, што је услов за изградњу демократског друштва са развијеним облицима хоризонталне и вертикалне друштвене контроле. У таквом демократском амбијенту присутни су многоструки односи између појединаца и група са различитим потребама и интересима, који понекад могу да поприме и антагонистички однос, који нужно води до извесног степена несигурности појединаца.³

У контексту безбедности грађана, као интегралног дела унутрашње безбедносне политике, значајну улогу имају људска права, односно основна морална права

¹ Мијалковић, Саша. Национална безбедност – од Вестфалског концепта до постхладноратовског. *Војно дело*. 61(2), 55-73, (2009): 68.

² Гађиновић, Радослав. Класификација безбедности. *Наука, безбедност, полиција*. 12(2), 3–26, (2007): 8.

³ Ибид.: 6.

свих људи, неопходна за достојанствен живот. Поштовање људских права постало је императив савременог друштва, повезан са међународним миром и безбедношћу, што указује на нови модел концепта људске безбедности. Због тога су ова права универзална, неотуђива, урођена и недељива.

Рад се бави значајем, местом и улогом људских права у оквирима безбедносне политике на националном и међународном нивоу, обухватајући њихово легислативно уређење, стандарде и стратегије имплементације, водећи се при томе словом релевантних међународних докумената и Стратегијом националне безбедности Републике Србије.

Легислативно уређење и значај људских права у циљу унапређења људске безбедности

Да би се остварила, људска права морају да буду идентификована и кодификована у оквиру међународног, регионалног и националног правног система. Државе и националне извршне власти морају имати законску обавезу да их поштују према међународним, универзалним и регионалним стандардима, као и по националном уставу и законима. Концепт људских права морају да бране независни судови законом прописним процедурама. Да би била ефикасна, људска права морају се пренети у националне законе, а законски елементи права не могу се игнорисати.⁴

Људска безбедност као концепт није везана за оружје, већ је то забринутост за људски живот и достојанство.⁵

Концепт безбедности се традиционално увек више везивао за државу него за појединца. Држава се одувек замишљала као инструмент за производњу безбедности својих грађана, постајући уједно и сама објекат безбедности.⁶ Приступ државоцентричне безбедности је временом почео да трпи бројне критике упућене управо ставу да је улога појединца у успостављању благостања друштва минимализована, скоро потпуно запостављена. Примарни циљ концепта безбедности, исказан у виду заштите сваке вредности појединца, групе и друштва уопште, на тај начин је у великој мери био запостављен.

Људска безбедност најкраће речено настаје као „нормативни и етички став ослоњен на лични интерес емпиријског расуђивања”.⁷ Нормативни елемент налази се у чињеници да постоји етичка одговорност да у XXI веку безбедност буде усмерена на појединца. Ту је и емпиријско расуђивање да свако слабљење људске безбедности има директан утицај на мир и стабилност унутар, али и између држава

⁴ Милошевић, Милан и Матић, Горан. Људска права и креирање безбедносне политике у Србији. *Војно дело*. 60(1), 88-102, (2008): 89.

⁵ United Nations Development Programme – UNDP, Human Development Report, (1994): 22.

⁶ Bilgin, Pinar. Individual and Societal Dimensions of Security. *International Studies Review*, 5(2), 203–222, (2003): 203.

⁷ Newman, Edward. Human Security and Constructivism. *International Studies Association*, 2(3), 239–251, (2001): 240; цит. према: Лакић, Никола. Мајка и дете: људска безбедност у Стратегији националне безбедности Републике Србије. *Нови Век*. 33-41, (2013): 35.

услед деловања ефекта изливања (*spill-over effect*) у глобализованом свету. Основна сврха овог концепта, за разлику од државоцентричног приступа безбедности, јесте скретање пажње на чињеницу да све већи број социо-економских питања има озбиљне локалне, регионалне и глобалне утицаје.⁸

Извештај УНДП-а 1994. године, осим што је развио „ширу дефиницију“ људске безбедности, утврдио је и седам елемената који сачињавају људску безбедност: економска безбедност (слобода од сиромаштва), безбедност хране (приступ храни), здравствена безбедност (приступ здравственој нези), еколошка безбедност (заштита од фактора као што је загађивање животне средине), лична безбедност (физичка безбедност од употребе силе), безбедност заједнице (заштита традиционалних култура и физичка безбедност етничких група) и политичка безбедност (заштита грађанских слобода и слободе изражавања).⁹

Људска безбедност се, између осталог, може посматрати и као заштита виталног језгра људских живота од критичних и свеprisутних претњи. Термин витално језгро живота указује на основну групу функција које се односе на опстанак, живот и достојанство појединца. Закључак је да дискурс људске безбедности може да допринесе ефикаснијем приступу свеобухватној безбедности Републике Србије.¹⁰

Људска безбедност је дакле усмерена ка људима – њене кључне референтне тачке су појединци и заједнице. Изградња глобалне политичке културе засноване на људским правима за све неопходан је услов унапређења људске безбедности.

Полазећи од напред реченог, можемо повући паралелу између људских права и људске безбедности.

Од самог почетка људска безбедност била је блиско везана уз владавину права, људска права и грађанске слободе. Укључење људске безбедности у појам владавине права и грађанских слобода оба концепта може да обогати. Поштовање људских права је увек везано уз одређене дужности које, пре свега, држава и њени органи имају према својим грађанима, док људска безбедност такве дужности, углавном, не подразумева. Због тога је академски исправано, али и корисно, људску безбедност везати уз људска права и грађанске слободе.¹¹

Много тога повезује људска права и људску безбедност. Безбедност, у смислу личне безбедности (нпр. заштита од самовољног притварања), социјалне сигурности (нпр. осигуравање основних потреба као што је храна) и међународне безбедности (право на живот у безбедном међународном поретку) истоветна је с постојећим људским правима. Кршења људских права указују на претње људској безбедности, па се стога користе као показатељи у склопу механизма раног упозорења за спречавање сукоба. Али, људска права такође имају улогу и у решавању сукоба, преобраћају сукоба и изградњи мира после сукоба. Осим што су битно средство спречавања сукоба, људска права су такође и кључни појам изградње власти и де-

⁸ Kerr, Pauline. *Ljudska sigurnost*. U: *Suvremene Sigurnosne Studije* (ur. A. Collins). Zagreb: Politička kultura, 114–131, (2010): 117; cit. prema: Lakić, Nikola., op. cit.: 35.

⁹ United Nations Development Programme – UNDP, op. cit.: 4-33.

¹⁰ Лакић, Никола, оп. цит.: 35.

¹¹ Драгишић, Зоран, Драгаш, Орхан и Хаџић, Демир. Људска права и људска безбедност. *Теме*. 37(4), 1655-1667, (2013): 1656.

мократије. Она обезбеђују темеље за решавање друштвених и глобалних проблема путем активног учешћа, повећане транспарентности и одговорности.¹²

Дакле, концепт људске безбедност основна људска права поставља у центар интересовања система националне безбедности. На тај начин људска права људској безбедности дају неоспорив легитимитет, а људска безбедност људским правима „употребну вредност“. Људска права су одређени друштвени интереси и односи који су заштићени правним нормама, док је људска безбедност стање у коме су те вредности истински заштићене, или се бар има осећај да оне нису угрожене. Људска безбедност је, дакле, шири појам у односу на људска права, и обухвата и људска права, али и шире људске потребе и способности да оне буду заштићене. Поред тога људска безбедност се бави угрожавањима људи-појединаца и човечанства у целини, којима се људска права не баве и од којих људи нису заштићени међународним инструментима о људским правима. Људска права се у теорији описују као суштина и нормативни оквир људске безбедности.¹³

Тежња за заштитом људског достојанства свих људи чини срж појма људских права. Она ставља људску личност у средиште пажње. Заснива се на заједничком општем вредносном систему посвећеном неповредивости живота и представља оквир за изградњу система људских права заштићених нормама и стандардима који су прихваћени на међународном нивоу. Током 20. века, људска права обликовала су се као морални, политички и правни оквир, те смерница за развој света ослобођеног страха и немаштине.¹⁴

Појам општих људских права за сва људска бића државе су прихватиле тек после ужаса Другог светског рата, када је 48 држава, упркос томе што су се осам социјалистичких земаља и Јужна Африка уздржале, постигло договор о Универзалној декларацији о људским правима, учинивши је незаобилазном кариком система УН. Питањем које се с времена на време покреће о приоритету одређених права и универзализму насупрот културног релативизма бавиле су се две светске конференције о људским правима, у Техерану и Бечу. На конференцији у Техерану одржаној 1968. године разјашњено је да су сва људска права недељива и међузависна, а на конференцији у Бечу одржаној 1993. године консензусом је прихваћено да „(И)ако се важност националних и регионалних посебности, као и историјске, културне и верске разлике морају узети у обзир, државе имају обавезу да, без обзира на њихове политичке, економске и културне системе, промовишу и штите сва људска права и основне слободе“. (став 5. Бечке декларације и Програма деловања из 1993).¹⁵

Најважнији међународни акти који уређују област људских права су Универзална декларације о људским правима коју су усвојиле Уједињене нације 1948. године, Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима из 1966. године.

¹² *Understanding Human Rights – Manual on Human Rights education.* (ed. Wolfgang Benedek i Minna Niko-
lova), Graz: European Centre for Training and Research on Human Rights and Democracy (ETC), (2003). Издање
на српском: Разумевање људских права – приручник о образовању за људска права, Београд: Министар-
ство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе и Београдски центар за људска права, (2005): 21.

¹³ Драгишић, Зоран, Драгаш, Орхан и Хаџић, Демир., оп. цит.: 1663.

¹⁴ Ибид.: 18.

¹⁵ Ибид.: 23.

Чланом 1 Универзалне декларације о људским правима¹⁶ утврђено је да се сва људска бића рађају слободна и једнака у достојанству и правима. Она су обдарена разумом и свешћу и треба једни према другима да поступају у духу братства. Затим, чланом 2 предвиђено је да сваком припадају сва права и слободе проглашене у овој Декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности. Даље, неће се правити никаква разлика на основу политичког, правног или међународног статуса земље или територије којој неко лице припада, било да је она независна, под старатељством, несамоуправна, или да јој је сувереност на ма који други начин ограничена.

Даље, у смислу Универзалне декларације о људским правима, безбедност појединца се налази у основи целокупне филозофије људских права. Слободно се може рећи да је и сама безбедност људско право. Потврду реченог налазимо у члану 3. Декларације: „Свако има право на живот, слободу и безбедност.“

На својој првој седници Економски и социјални савет (као један од основних органа УН, задужен, поред осталог, да успостави комисију која ће проучавати и унапређивати индивидуална људска права), формирао је Комисију за људска права и наложио јој да дефинише и прецизира која права, слободе и заштите треба признати као „људска права“. Наведени задатак се испоставио много озбиљнијим него што се очекивало, тако да су се, као резултат рада Комисије, тек 1966. појавили Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, заједно познати као Међународна повеља о правима.¹⁷

Поред наведених докумената, најважније конвенције о људским правима су: Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида из 1948. године, Конвенција против мучења и другог окрутног, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања из 1984. године, Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације из 1965. године, Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена из 1979. године, Конвенција о правима детета из 1989. године.

Поред наведене Универзална декларација о људским правима, усвојено је и више декларација које су препоручујуће – нормативног карактера. То су: Декларација о уклањању свих облика нетолеранције и дискриминације засноване на вероисповести или убеђењима из 1981. године, Декларација о основним принципима правде за жртве криминалитета и злоупотребе власти из 1985. године, Декларација о заштити свих особа од насилног нестанка из 1992. године, и Декларација о правима лица која су припадници националних, етничких, верских или језичких мањина из 1992. године.

Најзад, усвојено је и више резолуција, упутстава и осталих необавезујућих докумената, такође препоручујуће-нормативног карактера. То су: Мере које гарантују заштиту права лица осуђених на смртну казну из 1984. године, Упутства везана за улогу тужиоца из 1990. године, Стандардна минимална правила за поступање са заробљеницима из 1957. године, Стандардна минимална правила УН за примену закона на малолетна

¹⁶ Усвојена и проглашена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 217 (III) од 10. Децембра 1948. године: 48 држава је гласало за, ниједна против, док је 8 било суздржано (укључујући Југославију, Саудијску Арабију, Јужну Африку и СССР).

¹⁷ Милошевић, Милан и Матић, Горан, оп. цит.: 91.

лица из 1985. године, Правила УН за заштиту малолетних лица која су лишена слободe из 1990. године, Скуп принципа за заштиту свих особа које се налазе у притвору и затвору из 1988. године, и Основни принципи о улози адвоката из 1990. године.¹⁸

Уз опште инструменте заштите људских права развили су се и регионални системи људских права који обично обезбеђују више стандарде права и њихове примене. Предност регионалних система је у томе што омогућују ефикасније разматрање представки и тужби. Осим тога, регионални системи углавном су осетљивији на културна и верска питања, ако за то постоје ваљани разлози.¹⁹

Европски систем људских права има три слоја: систем Савета Европе, систем Организације за европску безбедност и сарадњу и систем Европске уније. Европски систем људских права најразвијенији је регионални систем. Настао је као реакција на масовна кршења људских права током Другог светског рата. Људска права, владавина права и плуралистичка демократија су камени темељци европског правног поретка.

Европски инструменти људских права су: Конвенција за заштиту људских права и основних слобода из 1950. године и 13 додатних протокола, Европска социјална повеља из 1961. године, допуњена 1991. и 1996. године и додатни протоколи из 1988. и 1995. године, Европска конвенција за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања из 1987. године, Хелсиншки завршни акт из 1975. године и потоњи процес Конференције за европску безбедност и сарадњу / Организације за европску безбедност и сарадњу, укључујући и Париску повељу за Нову Европу из 1990. године, Европска повеља о регионалним језицима и језицима мањина из 1992. године, Оквирна конвенција о заштити националних мањина из 1994. године, Повеља основних права Европске уније из 2000. године.²⁰

Европском конвенцијом за заштиту људских права и елементарних слобода из 1950. године, са протоколима, отелотворена је теорија према којој људска права имају фундаментални карактер који их ставља изнад националног законодавства и праксе суверених држава. Према тој конвенцији, државе уговорнице јемче основна грађанска и политичка права која признаје свака држава, у којој је на снази владавина права, не само својим грађанима, већ и свим особама у „њиховој надлежности“. Државе или појединци имају право да покрену поступак пред судом који је установљен Европском конвенцијом. Право на безбедност које је промовисано чланом 3 Универзалне декларације о људским правима наглашава се и у Европској конвенцији за заштиту људских права и елементарних слобода у члану 5: „свако има право на слободу и безбедност личности“.

Примена стандарда људских права на националном нивоу

Ако говоримо о људским правима као окосници безбедносног питања једне државе, морамо направити разлику између саме имплементације међународних докумената који се уопштено или у појединим сегментима баве људским правима, и стварне примене стандарда који су духом и смислом обухваћени тим међународним документима.

¹⁸ Ибид.

¹⁹ Разумевање људских права – приручник о образовању за људска права, оп. цит.: 31.

²⁰ Ибид.

Спровођење мера којима ће се одредбе о заштити и поштовању људских права применити (у потпуности или барем делимично) велики је изазов за сваку државу.

Успостављање система универзалне одговорности у области људских права постао је наизглед тешко решив проблем, пре свега зато што таква одговорност у неким случајевима може представљати директну повреду суверенитета. Праћење и истраживање поштовања људских права представља корективан елемент механизма заштите људских права. Проста објава принципа и заштита људских права од стране држава, није довољна гаранција да се обезбеди да људи уживају своја зајамчена права. Даљим развојем концепта људских права и механизма наметања њиховог поштовања, као и установљавањем Међународног кривичног суда, стандарди за примену и истраживање ових права добијаће све више на значају. Ефикасна примена људских права, зависи, дакле, од професионалног праћења и од саме истраге. Праћење људских права је редовно, периодично надгледање система, политике и деловања појединих држава, да би се утврдило да ли су они у сагласности са међународним, регионалним и националним стандардима који важе за људска права. Насупрот томе, истрага евентуалног кршења људских права је професионално испитивање одређених навода које се са-стоји у тражењу и прикупљању свих веродостојних и поузданих персоналних, материјалних и писмених доказа, као и оних датих у изјавама сведока, а затим и критичка процена доказа ради утврђивања формалне истине на основу њих.²¹

Успех једне државе у примени и поштовању људских права прати се на неколико начина. На првом месту, адекватна законска регулатива, усклађена са међународним стандардима и заснована на концепту гаранције правичности, законитости, непристрасности и истинитости, значајан је темељ успешној примени одредби о поштовању титулара права и њиховом испуњењу. Ово се на првом месту односи на систем кривичног законодавства. Последњих година сведоци смо бројних измена кривичне регулативе, као и реформе правосудног система. Циљ ових промена јесте унапређење рада судова у Републици Србији у кривичним поступцима, у правцу прихватања највиших међународних стандарда поштовања људских права. Реформа правосућа није циљ сам по себи. Остварује се, пре свега, променом свести и усвајањем корпуса правила и процедура које за резултат дају поштовање права грађанина и једнакост свих пред судом.

Поред адекватне законске регулативе, битан ослонац националној политици усмереној на поштовање стандарда људских права јесу независни државни органи и њихови објективни представници, при чему се под независношћу подразумева неподложност утицају актуелне политичке индоктринације и осталих манипулативних метода. Ово се посебно односи на систем националних судова, у првом реду кривичних судова, с обзиром да се на основу њиховог одобрења, у складу са законом прописаним условима, одређена права ипак могу привремено ограничити.

Одговорност државе за поштовање и примену стандарда људских права у великој мери се рефлектује на њену безбедносну политику, о чему ће више речи бити у наредним поднасловима рада.

²¹ Милошевић, Милан и Матић, Горан, оп. цит.: 93–94.

Безбедносна политика Републике Србије

У оквиру стратегијско-доктринарног оквира Србије, Стратегија националне безбедности Републике Србије (у даљем тексту Стратегија националне безбедности) представља најважнији документ, хијерархијски изнад свих других стратегија и представља основу за развој додатних стратешких докумената у области безбедности и одбране и основа за развој стратегија у другим битним пољима. Овим документом се утврђују основе политике безбедности у заштити националних интереса Републике Србије.

„Неопходно је да Стратегија унутрашње безбедности сама по себи буде способна за прилагођавање, како потребама грађана, тако и изазовима динамичног и глобалног двадесет првог века“.²² Овако је председништво Европске уније дефинисало како Стратегија унутрашње безбедности треба да изгледа, истичући да сам концепт унутрашње безбедности треба сагледати као широк и сложен појам који обухвата вишеструке секторе, да би се одговорило на идентификоване претње које имају утицај на животе, сигурност и благостање грађана.²³

Према Драгишићу, Србија је направила значајне кораке у правцу интеграције у Европску унију, када је безбедност у питању, стварањем адекватног правног оквира за учешће у међународним операцијама и својим активним учешћем у седам међународних мисија од којих је једна мисија Европске уније.²⁴

Полазиште Стратегије националне безбедности чине суверенитет и територијални интегритет Републике Србије, економски просперитет, социјална стабилност, развој демократије и владавина права, поштовање људских и мањинских права, европска спољнополитичка оријентација и унапређење сарадње са најутицајнијим субјектима међународне заједнице и државама у региону. Стратегија националне безбедности потврђује приврженост Републике Србије општим демократским вредностима, међународном праву и поштовању сопствене државотворне традиције. Опредељења исказана у Стратегији националне безбедности изражавају спремност Републике Србије да у оквиру Организације уједињених нација, европских и других међународних организација и регионалних структура, доприноси изградњи и унапређењу сопствене, регионалне и глобалне безбедности.²⁵

Осим што теоретски уобличава начине, облике и методе остваривања безбедности, Стратегија представља синтезу опредељујућих и обавезујућих ставова о питању одбране и безбедности државе.²⁶

²² Note from the Presidency to the Delegations: Draft internal security strategy for the European Union 'Towards a European Security Model' (2010) 5842/2/10 REV2 JAI90, p. 2.

²³ Ризмал, Ирина. Главни изазови реформе сектора безбедности у Србији – Улога заједничке безбедносне и одбрамбене политике ЕУ и НАТО у реформи сектора безбедности. *Нови век*. 1-5, (2012): 1.

²⁴ Драгишић, Зоран. Процес европских интеграција и национална безбедност Србије. Српска *политичка мисао*. 40(2), 173-186, (2013): 181.

²⁵ Стратегија националне безбедности Републике Србије, Београд: Министарство одбране Републике Србије, (2009): 3.

²⁶ Кековић, Зоран. О нацрту Стратегије националне безбедности Републике Србије – критички прилог за расправу. *Војно дело*. 61(2), 89–104, (2009): 91.

Демократски процеси и европска спољнополитичка оријентација Републике Србије јачају њену међународну позицију и позитивно утичу на креирање и унапређење политике сарадње и јачања мера поверења у региону. На тој основи утврђена безбедносна политика Републике Србије чини је значајним чиниоцем регионалне безбедносне сарадње и поузданим партнером у међународним односима.²⁷

Интереси Републике Србије у области безбедности израз су виталних вредности и потреба грађана, народа и државе и произилазе из највиших вредности које су утврђене Уставом Републике Србије. Република Србија основним националним вредностима сматра, пре свега, независност, суверенитет и територијални интегритет, слободу, једнакост, изградњу и очување мира, владавину права, демократију, социјалну правду, људска права и слободе, националну, расну и верску равноправност и равноправност полова, неповредивост имовине и очување животне средине. Националне вредности штите се остваривањем националних интереса. Национални интереси обухватају све области друштвеног живота и у сагласности су са универзалним вредностима и стремљењима демократских друштава савременог света. Заштита националних интереса је општи циљ и смисао постојања и функционисања система националне безбедности.²⁸

Политика националне безбедности представља део укупне државне политике и спроводи се кроз усклађен програм мера и активности које држава предузима ради достизања циљева политике националне безбедности. На епистемичком нивоу препознаје и концепт људске безбедности, штавише поставља га у основу опредељења политике националне безбедности. Стога, једно од основних опредељења политике националне безбедности јесте унапређење људске безбедности, односно заштита економске, еколошке, здравствене, политичке и сваке друге безбедности појединца и заједнице. Владавина права, транспарентност и одговорност представљају важне инструменте за унапређење безбедности човека.

Утврђивање и спровођење политике националне безбедности заснива се на уважавању следећих основних начела: 1) превенција – остварује се кроз одлучност у примени одговарајућих мера Републике Србије за јачање националне безбедности кроз правовремену идентификацију, прикупљање информација и предузимање активности за спречавање и сузбијање узрока ризика и претњи безбедности; 2) право на одбрану – засновано је на основним правима и суверености држава, у складу са Повељом УН, а укључује слободно одлучивање о облику и начину остваривања националне безбедности, као и о учешћу у регионалним и међународним безбедносним организацијама уважавајући интересе Србије; 3) компатибилност – подразумева усаглашеност делова система националне безбедности и прихватање и спровођење међународних стандарда у области безбедности; 4) недељивост безбедности – реализује се кроз активан допринос општој безбедности, као и кроз сарадњу и партнерство са субјектима међународних односа; 5) одговорност – остварује се кроз обавезе да се политика националне безбедности реализује у складу са Уставом, законом и преузетим међународним обавезама.²⁹

²⁷ Ибид.: 7.

²⁸ Ибид.: 13.

²⁹ Ибид.: 17-18.

Узимајући у обзир представљени безбедносни оквир Србије, интересантно је осврнути се на место које безбедносна политика заузима на широј политичкој сцени РС.

Наиме, безбедносна, али и одбрамбена политика у Србији се махом види као независна од осталих сфера политичког живота, а самим тим и осталих одсека државне политике. Овде се посебно види докле је Србија стигла у успостављању европских стандарда у сектору безбедности. Европска унија дефинише безбедност као предуслов за развој, повезујући безбедносну политику са концептом националног развоја, дакле економске и социјалне политике. Истовремено, у Стратегији одбране Републике Србије као основни циљеви и задаци политике одбране дефинисани су „развој ефикасног система одбране, његово стабилно функционисање и стварање услова за његову интероперабилност са системима одбране држава укључених у НАТО програм Партнерство за мир”.³⁰ Дакле, сама безбедносна политика тумачи се и даље стриктно унутар војних оквира и реформе су првенствено усмерене у том правцу, не уклапајући се много у концепт неког ширег схватања националне политике. У овом случају Европска унија може да утиче на Србију у склопу Споразума о стабилизацији и придруживању (ССП), условљавајући је да као основу за даљи процес реформе сектора безбедности усвоји европске принципе добре државне управе, социјалне и политичке реформе, решавање проблема корупције и злоупотребе моћи, успостављање владавине права и заштите људских права, као најбољих средстава за јачање међународног поретка. Овако дефинисана, реформа сектора безбедности не представља само аспект војне политике и политике територијалне националне одбране, већ представља камен темељац за успостављање процеса шире демократизације.³¹

Људска права у концепту Устава и Стратегије националне безбедности Србије

Политика заштите људских и мањинских права један је од елемената политике националне безбедности дефинисане у Стратегији националне безбедности.

Заштита људских и мањинских права представља цивилизацијску вредност, основу националне безбедности и мерило демократског карактера друштва и државе. Политика у области људских и мањинских права Републике Србије заснована је на одредбама Устава, Универзалне декларације о људским правима, Међународног пакта о грађанским и политичким правима, Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, Оквирне конвенције за заштиту националних мањина Савета Европе и других потврђених међународних уговора. Поштовање прихваћених обавеза из области људских и мањинских права и унапређивање правних оквира, који омогућавају надзор у функцији спречавања повреда људских права и маргинализације грађана по основу политичке, етничке и верске припадности, представља значајан аспект унапређења националне безбедности.

³⁰ Стратегија одбране Републике Србије, Београд: Министарство одбране Републике Србије, (2009): 11.

³¹ Ризмал, Ирина, оп. цит.: 2.

Република Србија гарантује на својој територији сва индивидуална и колективна права националних мањина. Залаже се и заступа обавезу поштовања људских и мањинских права Срба у другим државама кроз унапређење односа са тим државама, а у складу са релевантним документима међународног права. Полазећи од значаја међуетничке толеранције и међукултурног дијалога, Република Србија предузима ефикасне мере за унапређење узајамног поштовања, разумевања и сарадње међу свим људима који живе на њеној територији, без обзира на њихов етнички, културни, језички или верски идентитет. Република Србија је опредељена да развија сарадњу са представницима мањина, као и матичним државама порекла мањина ради унапређења њиховог положаја и њихових права.³²

Као што је напред речено, Устав Србије је један од извора на којем је заснована Политика у области људских и мањинских права Стратегије националне безбедности.

Устав Србије³³, усвојен 2006. године, садржи широк каталог људских права, али се у неким одредбама јављају одређени пропусти и нејасноће, док неке одредбе недостају. Ове недостатке донекле ублажава одредба која омогућава да се одређене мане у погледу гарантованих људских права исправе тумачењем. Наиме, члан 18, став 3, Устава Србије предвиђа да се одредбе о људским и мањинским правима тумаче „у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење“.³⁴ То значи да се приликом тумачења одредби људских права морају узети у обзир ставови међународних тела за заштиту људских права (нпр. Европског суда за људска права или уговорних тела основаних међународним уговорима о људским правима који су усвојени у оквиру УН), што иде у прилог унапређењу људских права у Србији. Према Уставу, општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори чине саставни део домаћег правног поретка и непосредно се примењују (чл. 16, ст. 2). Поред тога, члан 18 предвиђа да се непосредно примењују људска права зајемчена општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима.³⁵

Међутим, Устав садржи и једно спорно решење, према коме се међународни уговори у хијерархији прописа налазе изнад закона, али испод Устава, јер потврђени међународни уговори морају бити у складу с Уставом (чл. 16, ст. 2 и чл. 194, ст. 4).³⁶ То значи да међународни уговори који су потврђени пре ступања на снагу Устава из 2006. више не би могли да се примењују уколико нису с њим сагласни. На међународном плану, ипак, држава не може да се одрекне обавеза које је прихватила међународним уговором тако што ће изменити правила у домаћем правном систему, па макар то биле и уставне одредбе, тако да се поставља питање какве практичне по-

³² Стратегија националне безбедности Републике Србије, оп. цит.: 26.

³³ Устав Републике Србије, "Службени гласник РС", бр. 83/06.

³⁴ Људска права у Србији 2011 – Право, пракса и међународни стандарди људских права, Београд: Београдски центар за људска права, (2012): 44.

³⁵ Људска права у Србији 2011 – Право, пракса и међународни стандарди људских права, оп. цит.: 44.

³⁶ Венецијанска комисија је у свом Мишљењу о Уставу Србије констатовала да оваква одредба покреће важна питања. Види: Европска комисија за демократију путем права (Венецијанска комисија), Мишљење о Уставу Србије, Мишљење бр. 405/2006, CDL-AD(2007)004, 19. март 2007: 15–17; цит. према: Људска права у Србији 2011 – Право, пракса и међународни стандарди људских права, оп. цит.: 44.

следице настају уколико неки раније потврђен међународни уговор заиста није у складу с Уставом. Кад су у питању међународни уговори који тек треба да буду потврђени, они не би могли да буду ратификовани ако нису сагласни с Уставом. Устав предвиђа само за „потврђене међународне уговоре“ да морају бити у складу с Уставом, док се овај услов не поставља за општеприхваћена правила међународног права, за која се такође изричито каже да су део правног поретка Србије.³⁷

Закључак

Људска безбедност као антропоцентричан концепт указује на то да је човек као појединац централни објекат заштите. Међутим, овакав став не наводи на закључак да је улога државе у процесу те заштите анулирана. Иако је појединац у овом приступу референтан објекат, а у том контексту има значајну улогу, имајући у виду да појединац има способност да идентификује проблем и понуди решење, држава и те како има статус примарног субјекта у пружању безбедности.

Стварањем корпуса норматива за заштиту људских права, која чине језгро људске безбедности и последњим унапређењем концепта људског развоја, свет је увидео да безбедност мора да буде осмишљена на основном нивоу појединачног људског бића, да би имала смисла на међународном нивоу.³⁸

На крају, рад завршавамо речима Високог представника Уједињених нација за људска права (*Sergio Vieira di Mello*): „Највећа снага културе људских права извире из зналачких очекивања сваког појединца. Одговорност за заштиту људских права почива на државама. Но, разумевање, поштовање и очекивања везана за људска права од стране сваке поједине особе јесу оно што људским правима даје њихово дневно ткиво, њихову свакодневну отпорност.“³⁹

Литература

[1] Bilgin, P. (2003). Individual and Societal Dimensions of Security. *International Studies Review*. 5(2), 203–222.

[2] Dragišić, Z., Dragaš, O. i Hadžić, D. (2013). Ljudska prava i ljudska bezbednost. *Teme*. 37(4), 1655-1667.

[3] Dragišić, Z. (2013). Proces evropskih integracija i nacionalna bezbednost Srbije. *Srpska politička misao*. 40(2), 173-186.

[4] Gaćinović, R. (2007). Klasifikacija bezbednosti. *Nauka, bezbednost, policija*. 12(2), 3–26.

[5] Keković, Z. (2009). O nacrtu Strategije nacionalne bezbednosti Republike Srbije – kritički prilog za raspravu. *Vojno delo*. 61(2), 89–104.

[6] Lakić, N. (2013). Majka i dete: ljudska bezbednost u Strategiji nacionalne bezbednosti Republike Srbije. *Novi Vek*. 33-41.

³⁷ Ибид.: 45.

³⁸ Липовац, Милан и Глушац, Лука. Перспективе концепта људске безбедности. *Култура полиса*. 8(16), 57-76, (2011): 73.

³⁹ Разумевање људских права –приручник о образовању за људска права, оп. цит.: 17.

- [7] Lipovac, M. i Glušac, L. (2011). Perspektive koncepta ljudske bezbednosti. *Kultura polisa*. 8(16), 57-76.
- [8] Ljudska prava u Srbiji 2011 – Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava (2012). Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
- [9] Mijalković, S. (2009). Nacionalna bezbednost – od Vestfalskog koncepta do posthladnoratovskog. *Vojno delo*. 61(2), 55-73.
- [10] Milošević, M. i Matić, G. (2008). Ljudska prava i kreiranje bezbednosne politike u Srbiji. *Vojno delo*. 60(1), 88-102.
- [11] Razumevanje ljudskih prava - priručnik o obrazovanju za ljudska prava (2005). Beograd: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore i Beogradski centar za ljudska prava.
- [12] Rizmal, I. (2012). Glavni izazovi reforme sektora bezbednosti u Srbiji – Uloga zajedničke beubednosne i odbrambene politike EU i NAZO u reformi sektora bezbednosti. *Novi vek*. 1-5.
- [13] Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije (2009). Beograd: Ministarstvo odbrane Republike Srbije.
- [14] Strategija odbrane Republike Srbije (2009). Beograd: Ministarstvo odbrane Republike Srbije.
- [15] United Nations Development Programme – UNDP (1994). Human Development Report.
- [16] Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 83/06.